

PERSLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE BATI SEFERLERİ

Hami Yuluğ*

Anahtar Kelimeler: Parsua, Medes, Yunan, Batı Seferleri, Kafkasya

Keywords: Parsua, Medes, Greek, Western Expeditions, Caucasus

ABSTRACT

Persians are the founders of an empire that emerged from today's Iranian lands and ruled from Anatolia to India. I discussed how this Empire was a civilization and their expeditions. The names of the Medes and Persians were first mentioned by the Assyrian Emperor III in 843 BC and 835 BC. In Salmanassar's annals, we come across with the names Parsua and Medes. Persians came to the present-day Iranian lands from the Caucasus. Persians are of Indo-European origin. We have touched upon the expeditions they embarked on to establish a world empire, from the Anatolian geography to the mainland of Greece, by examining the rise of the Persians, who had an important place in the history of the world and Anatolia in the Persian and Greek wars, and their expansion policies. His expansionist policy and his successful campaigns with his powerful army reversed with his defeat in the wars of Plataiai and Mikale, that his expeditions to the west were interrupted and the war moved to Anatolia, that the Persians started to attack the Greeks, not the Greeks, and these attacks continued until the middle of the 5th century.

GİRİŞ

Persler, bugün ki İran topraklarından yükselen ve Anadolu coğrafyasından Hindistan'a kadar egemen olan bir imparatorluğun kurucularıdır. Bu İmparatorluğun nasıl uygarlık olduklarını ve yaptıkları seferleri ele aldım. Medler ve Persler' in isimlerini ilk kez MÖ 843 ve MÖ 835 yıllarında Asur İmparatoru III. Salmanassar'ın yıllıklarında, Parsua ve Medes adlarıyla rastlıyoruz. Persler bugün ki İran topraklarına Kafkasya dan gelmişlerdir. Persler Hint-Avrupa kökenlidir. Pers ve Yunan savaşlarında Dünya ve Anadolu tarihi içinde önemli bir yer tutan Perslerin tarih sahnesine çıkmasını ve yayılma politikalarını inceleyerek bir dünya imparatorluğu kurmak için giriştikleri seferlerin Anadolu coğrafyasından, Yunanistan ana karasına olan seferlerine değindik. Yayılmacı politikasının ve güçlü ordusu ile yapmış olduğu başarı seferlerini Plataiai ve Mikale savaşlarında yenilgiye uğraması ile tersine döndüğünü, batı istikametine yapılan seferlerini kesildiğini ve savaşın Anadolu'ya taşındığını, Perslerin Yunanlılara değil, Yunanlıların Perslere taarruza başladığını ve bu taarruzlar 5. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür.

* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
yulughami@gmail.com

PERSLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Pers Tarihi, Coğrafi Durumu ve Pers Öncesi Siyasi Durum

Persler, eski Ortadoğu topraklarından yükselen ve Akdeniz havzasından Hindistan' a kadar egemen olduğu olan bir İmparatorluğun kurucularıdır. Bu imparatorlukta yönetici konumunda olan aile, kendine Hakhameniş adını vermektedir. Persler hakkında en fazla bilgi edindiğimiz Eski Yunan yazarları ise bu hanedanın adını kendi dillerine uyarlayarak “Akhaïmenes soyundan” anlamında “Akhaïmenid” olarak yazmaktaydılar¹.

İran'da bir uygarlık oluşturan Persler (Parsualar) tarihteki farklı kavimler tarafından Parsa, Parşua, Pers veya Fars gibi isimler almışlardır. Siyasi bir güç olarak Pasargad boyundan Akameniş ya da Ahemeneş soyunun Med devletine son vermesi ile tarih sahnesine çıkmışlardır².

Medler ve Persler tarih sahnesine ilk kez MÖ 843 VE MÖ 835 yıllarında Asur İmparatoru III. Salmanassar' ın yıllıklarında, Parsua ve Medes adlarıyla çıkarlar. Kuzeybatı İran'daki Urmiye Gölü'nün güneyine doğru yapılan seferleri konu alan Asur yıllıklarına göre, Persler MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısında kıyıya fazla yakın olmamakla birlikte, Urmiye Gölü'nün güneybatısında, Medler ise güneydoğusunda Hemedan yakınlarında oturmaktaydılar. MÖ sekizinci yüzyılda Asur İmparatorluğu'nun baskısıyla güneydoğu yönünde harekete geçen Pers boyları Bahtiyarı Dağları'nın batısındaki Parsuaş ya da Parsumaş olarak adlandırılan bölgeye yerleştiler³.

Fetihlerden sonra Persler İmparatorluğu'nun sınırları Erythrai denizi denilen güney denize dayanır; kuzey sınırlarda Medler otururlardı. Medler'in üst tarafında Saspeirler (İspir-Bayburt yakınında), Saspeirler' in üstün de Kolkhisliler (Doğu Karadeniz), ki bunlar Phasis (Batum' un kuzeyinde Karadeniz'e dökülen bir ırmak) ırmağının döküldüğü kuzey denizine kadar giderler, iki deniz arasındaki bu alanı bu dört ulus tutmaktadır.

Medler ve Persler' in Ortaya Çıkışı

İran'ın kuzeybatı ve batı bölgeleri tarihinin ilk çağlarından beri Elamlılar ve yakın doğunun diğer ilk kavimleri ile akraba olan bir halk tarafından yerleşiliyordu. Sami ve Hind-İranlı kavimlerden ayırmak için çok defa Asyanıklar ve Ön Turanlılar adı verilen bu halktan İran' in kuzeybatı bölgesinde bulunanlar MÖ 6. yüzyılın başlarında Ön Medler veya Matalar adıyla tanınmışlardır⁴.

Hint-Avrupa kökenli Persler M.Ö. 9. yy da yani Medlerin giderek güçlenmeye başladıkları dönemde, “Parsua” adı altında Urmiye Gölü'nün batısında, daha sonra tüm Zağros Bölgesi'nde bulunmaktadır. Perslerin bu bölgeleri ele geçirmesi, esas itibariyle, Büyük İskender zamanına kadar süren Pers “Akhaïmenid Sülalesi” nin tanıdığımız ilk temsilcisi olan TEİSPES zamanında gerçekleştiği anlaşılır. Teispes' in halefleri I. Kyros (M.Ö. 640-600) ve I. Kambyeses (M.Ö. 600-559), Asur' a dayanmakla birlikte, kendilerine akraba ve komşu olan Medlerin egemenliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır⁵.

MÖ 9. yüzyıla ait belgelerde İran'ın kuzeybatı halkından Amadai veya Madai adıyla anılan boyla, Urmiye Gölü'nün güneydoğusunda Elvand Dağı'nın kuzeydoğu yamaçlarında şimdiki Hemedan bölgesinde oturuyorlardı. MÖ 7. yüzyıl başlarında Yunan kaynaklarında Medya olarak geçen memleketin sınırları kuzeyde Hazar Denizi'ni çevreleyen dağlar, doğuda Hirkania, güneyde Elam ile Anşan, batıda ise Asur Devleti ile çevriliydi. Yedinci yüzyılın mata adı altında toplanan kuzey-batı İran halkı arasına ikinci bin yıl sonlarına doğru

¹ İren, K; Karaöz, Ç; Kasar, Ö; Persler Anadolu' da Kudret ve Görkem, 2017, s. 10.

² Arslan, Y; “Perslerin Yönetim Politikası”, 2010, s.5.

³ Arslan, Y; a.g.e, 2010, s.5.

⁴ Arslan, Y; a.g.e, 2010, s.6.

⁵ İplikçioğlu B.; Eskiçağ Tarihinin Anahatları,1994, s. 88.

Asur kaynaklarında Parsualar denilen yeni bir grup girer. MÖ 9. yüzyıl sonlarına doğru Urmiye Gölü batısında oturan bu halk Türkistan' dan kuzeydoğu İran'a inen Hind-İranlılar'a mensuptu. Bunlar zamanla batıya doğru ilerleyerek Asurlular' ın kendilerini tanıdıkları bölgeye, Urmiye Gölü' nün batısına Küçük Zap suyu kaynağı ile Dzagattu kaynağı arasına yerleşmişlerdir⁶.

Medler, bakır, bronz, altın ve elektrik (altın ve gümüş alaşımı) işlemlerini biliyorlardı. Hayvan yetiştiriciliğiyle ünlü Med'ler, disk biçimli tekerleği olan arabaları çok erken zamanlarda kullanmaya başlamışlardır. Medlerin diğer İran boylarından daha çabuk gelişmelerinin nedeni; Asur ve Elam'la ve Zağros dağlarından geçerek Mezopotamya' yı Hindistan' a bağlayan büyük ticaret yollarıyla olan ilişkileridir. Asurluların MÖ 7. yüzyılın sonunda çökmeye başlaması nedeniyle, Medler Asurlulara karşı birçok sefer düzenlediler. Froart' ın yerine geçen oğlu Keyakser, Babil kralı Nabupolassar' la ittifak yapıp Asurlular' a saldırdı. MÖ 612-605 yıllarında Med ve Babil ittifakı Asurlulara saldırıp Nivova'yı alır. Nivova'nın alınmasıyla Asur İmparatorluğu yıkılmıştır. Keyakser' den sonra tahta geçen Astyages yayılımcı bir politika sürdürdü. Astyages'in hükümdarlık döneminde ülke sınırları İran yaylasının ortalarından Kızılırmak kıyılarına, Suriye ve Basra körfezine kadar genişletmişti⁷.

MÖ 7. yüzyılın sonlarına doğru Yakın Doğu'nun en önemli güçlerinden olan Asur Krallığı'nın yok olmasıyla birlikte, Medler yükselmeye başlamış ve bu sırada bölgenin önemli bir gücü olan Urartu Krallığı da ortadan kalkmış ve farklı etnik grupları bünyesinde barındıran ve monarşik bir yönetime sahip olan Medler Parsa'yı ele geçirmiş, kurulan bir bağı ile birbirine yakın olan bu iki halk arasındaki ilişki güçlenmiştir. Med kralı Astyages kızı Mandane'yi Perslerin lideri büyük Kyros' un babası I. Kambyzes ile evlendirmişti. MÖ 559 yılında Kyros' un Astyages' e karşı üstünlük sağlayıp başa geçmesiyle, bu kez Medler Pers egemenliğine girmiş oldular ve böylece İran'dan Anadolu içlerine kadar uzanan Pers İmparatorluğu da kurulmuş oldu⁸. Med krallığını yıldıktan sonra Kyros,, Lidya Kralı Kroisos'un saldırıları üzerine Lidya' yı ve generali Harpagos vasıtasıyla da Anadolu'nun Ege kıyılarındaki Hellen kentlerini de ele geçirmiştir (MÖ 547-546), Lidya'yı da aldıktan sonra MÖ 539 yılında Eski Önasya'nın son büyük devleti Babil 'ide ele geçirmiştir. Kyros, devletin iç yapısında da Pers İmparatorluğu'nun varlığı ve büyüklüğüyle ilgili temelleri atmıştır. Bağımlı kılınan devletler ve bunların toprakları esas itibariyle olduğu gibi bırakılmış ve bunlar yerli prensler tarafından yönetilmeye devam edilmiştir. Bu bölgelerin yönetimi daha sonra, buldukları eyalette geniş ölçüde *otonom* olan, Pers Büyük Kralı' nı valileri (Satraplar) üstlenmiştir. Elde edilen bölgelerin adetlerine ve özellikle, tabi kılınan halkların dinlerine dokunulmamış; Fenike ve Batı Anadolu'daki Hellen kent devletlerinde olduğu gibi, özel yönetim biçimleri de oluşturulmuştur. İmparatorluğun bölgelerindeki değişik türde diller de varlıklarını korumuştur.

PERSLERİN BATI SEFERLERİ

Pers Krallığına MÖ 559 da II. Kyros (Pers dilindeki ismi ile "Kuraş") geçti.⁹ Kyros başa geçtiğinde Ön Asya üç devlete bölünmüş halde idi. İran'a hakim olan Med kralı Astiyages, Doğu Anadolu'nun Kızılırmak'a kadar uzayan bölgelerine hükmediyordu. Anadolu'nun Kızılırmak'tan Akdeniz'e kadar olan kısmına da Kroisos (Krezeüs) yönetimindeki Lidya Devleti egemendi. Son olarak da Mezopotamya ile beraber Suriye Filistin'e kadar yayılmış sınırı Mısır'a kadar uzanmış olan Nabukadnezar'ın yönetimindeki Babil Krallığı bulunuyordu.

Med'ler ile Lidya devleti arasında Kızılırmak civarında yapılan ve beş yıl süren savaş sonucunda altıncı

⁶ Arslan, Y; a.g.e, 2010, s.7.

⁷ Arslan, Y; a.g.e, 2010, s.7.

⁸ Kılıç, S; Pers Hakimiyeti Altında Batı Anadolu Doktora Tezi, 2011, s.20.

⁹ Tekin O., -"Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş" İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s 95.

yılda savaş sırasında güneş tutulması olmuş ve taraflar anlaşmaya varmışlardı. M.Ö. 28 Mayıs 585 de Med'ler ile Lidyalıları arasında Küçük Asya için yapılmış olan barış halen devam etmekte idi.. Kyros'un gençlik döneminde persler Med boyunduruğu altında yaşamakta idiler. Kyros kendileri gibi Med'lerin egemenliği altında yaşayan halklarla birleşerek ayaklandılar.¹⁰ Med kralı Astiyages kendi halkına ve tabi devletlerin halkalarına kötü davranıyordu.¹¹ Bu durumu fırsat olarak gören Kyros kral soyunda gelen Harpagas'u kendi yanına çekmeyi başardı. Astiyages Persler karşı bir ordu kurdu ve başına da Harpagos'u geçirdi. Persler ile yapılan savaş sonucunda Med ordusu yenildi. "*Persler Med'lerin dünkü köleleri, bu gün onların efendisi oldular.*"¹² MÖ550 de Persler Med devletine son verdiler. Böylelikle Persler, Lidya Devleti ve Babil Krallığının yeni komşusu olmuştu.

Lidya Devletinin Yıkılışı ve Anadolu'da Pers Egemenliği

Med'lere son veren sülalenin beşinci kralı olan II. Kyros Lidya Devleti ile sınır komşusu olmuştu. Lidya Devletinin başında bulunan Kroisos barış içinde olduğu Med'lerin yıkılmasında sonra Pers devletinin doğurabileceği tehlikeleri düşünerek huzursuz oldu. Bu tehdidi bertaraf etmek için Lidya Kralı Kroisos MÖ 547 yılında harekete geçerek Pers egemenliğindeki Kapadokya'ya saldırdı. Peteria (bu günkü Sinop civarı) civarında Pers orduları ile savaştılar fakat bu savaşın galibi belli olmadı. Kroisos tek başına Perslerden kurtulamayacağını anlayınca ordusu ile birlikte Sardis'e geri döndü. Amacı Mısır ve Babil Krallıklarını yanına alarak Pers Devletini ortadan kaldırmak idi. Mısır ve Babil Krallıklarına haber göndererek dört ay sonra Sardes'de bulunmalarını istedi. Orduda bulunan paralı askerlere de yol vererek ordunun sayısını azalttı. Fakat Kyros'un peşinden Sardis'e kadar geleceğini düşünmemişti¹³.

Sardes'e geri dönen Kroisos 'un peşinde hiç zaman kaybetmeden Kyros ordularını Sardes doğru yola çıkardı. Kroisos böyle bir kuşatmayı beklemediği için hazırlıksız yakalandı. Yapılan savaşta Persliler Lidya ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı¹⁴. Sardes kuşatıldıktan sonra Kroisos, Kyros tarafında esir edilerek İran'a gönderildi. MÖ 546 da Lidya devletinin başkenti Sardes artık Perslerin egemenliği altındaydı¹⁵.

Sardes kuşatmasından önce Kyros, İyonya, aiolya ve Dor kentlerine elçilere göndererek Lidya devletinden ayrılmalarını ve kendi egemenliği altına girmelerini istemişti. Fakat bu teklif kabul görmeyerek Sparta'dan yardım istendi.¹⁶ Buna karşın Sparta İyon ve Aioli'un isteklerini kabul etmedi. Ancak Kyros'a elçi göndererek Yunan kentlerini yıkmamasını, böyle bir şeyin olması durumunda seyirci kalmayacaklarını ilettiler. Bu olaylar olduğunda Kyros'un öncelikli hedefinde Babil ve Mısır Krallıkları vardı. Fakat ordusunun bir kısmını Aioli ve İyonlarını üstüne göndermek niyetinde idi.

Kyros Sardes'i Persli olan Tabalos'a emanet etti ve Lidya hazinesini getirme görevini de Lidyalı Paktyas'a verdikten sonra dönüş yoluna geçti.¹⁷ Paktyas Sardes den uzaklaşınca kafileden Lidyalılarla ayrıldı ve hazine ile birlikte denize doğru yol aldı. Burada paralı askerleri topladı ve Sardis'i kuşattı¹⁸. Bu olaydan haberdar olan Kyros, komutanı olan Mazeres'i Lidya üzerine gönderdi. Görevini tamamlayan Mazeres Paktyas'ı esir aldı. Sardes'i kuşatların üzerine gitti ve bütün Menderes ovasını baştan aşağı çiğnedi. Pers ordusu Magnesia dahil her

¹⁰ Herodot- Tarih, 2006, S. 72

¹¹ Herodot, a.g.e.,2006, S70-71

¹² Herodot, a.g.e.,2006, s.73,74

¹³ Herodot, a.g.e.,2006, s. 45

¹⁴ Tekin O., a.g.e 2014, s 95.

¹⁵ Sevin V., Anadolu Arkeolojisi, 2003,s 287

¹⁶ Herodot, a.g.e.,2006, s.79

¹⁷ Herodot, a.g.e.,2006, s.84

¹⁸ Herodot, a.g.e.,2006. s.85

yeri yağmaladı¹⁹. Ordunun bölgede bulunması üzerine diğer kentlerinde ele geçirilmesi planlandı. Bu sırada hastalanan Mazere'in yerine ordunun başına Harpagos geçti. İlk icraatı ise İonya üzerine sefer çıkmak oldu. İonya ve Aiolya kentlerinin birer birer ele geçirdi²⁰. Daha sonrasında da Karya'lılar, Kaunoslular ve Likya'lılara sefer düzenlediler²¹.

Bu seferler sonucunda Ege denizine kadar bölgenin tamamına egemen oldu. Persler Anadolu da pek fazla bir değişiklik yapmadılar. Persler idari merkezlerini Sardes (Sart) ve Daskyleion (Ergili) olmak üzere iki satraplık kurdular. Bu bölgelerini idaresini satraplara bıraktılar. Pers merkezi yönetiminin buralarla doğrudan ilgilenme imkanı yoktu. Tüm işleri buradaki satraplar tarafında yapıyordu. Bir başka deyişle Anadolu'nun asıl sahipleri, nerdeyse sonsuz yetkiye sahip satraplardı ki bu idari amirler Yunan şehirlerinin başında bulunan kendilerine yakın buldukları yöneticilerin geçmesini de teşvik etmişlerdir²². Tüm bu olayların ardından Harpagos Küçük Asya'nın genel satrapı olmuştu.

II. Kyros Massaet'lerle yapmış olduğu savaş sonucunda MÖ 529 da savaş meydanında ölmüştür. ²³ Kendisinden sonra büyük oğlu II Kambyesi (MÖ 529-522) veliyet göstermiş, Babil'e kral olarak atamıştı. Son gittiği savaştan öncede yerini oğluna emanet etmişti. Kambyes den sonrada tahta geçecek kişinin küçük oğlu Bardiya olduğunu belirtmişti. Böylelikle kendi ölümünden sonra iç karışıklıkları ve taht kavgalarını önlemek istemişti fakat istediği gibi olmadı. Kambyes tahta geçer geçemez yerini sağlamlaştırmak ve halk tarafında sevilen kardeşini bertaraf etmek için kardeşini öldürttü²⁴.

Kyros tan sonra Mısır ile uğraşma işi Kambyes'e kalmıştı. Babasının hayali olan ve Pers devletine rakip olarak gördüğü tek devlet olan Mısır kalmıştı. MÖ 525 de Kambyes savaşı kazandı ve Mısır artık Pers toprağı olmuştu. Mısır'ın fethin den sonrada Libya kendiliğinden teslim oldu²⁵. MÖ 522 e kadar Kambyes Mısır'da kaldı. Fakat çıkan bir isyan için Mısırdan ayrılan ve Suriye'ye giden Kambyes yolda vefat etti. Bir yıl kadar süren karışıklıktan sonra Akhaimenid'ler hanedanının ikinci dereceden bir kolu olan Hystaspes oğlu Dareios kendi babasının da arasında bulunduğu yedi büyük pers soylusunun da yardımı ile Kambyes yasal mirasçısı olarak Pers tahtına oturdu²⁶.

Persler değişik milletlerden büyük bir imparatorluk kurmak istiyorlardı. Fakat bu uzak yerler aşırı fazla yetkilerle donatılmış satraplar tarafından yönetilen yerler ve tam anlamı ile yönetim altına girmemiş kabileler ile vasat krallıklar merkezi yönetime pamuk ipliği ile bağlı idiler. Her zaman sorun çıkarmaya hazır olan bu yerlerin kontrollüde zordu.

I. Dareios yönetime geçmesi ile ilk kargaşalar patlak verdi. Susa ve Babil'deki bu karışıklıkları bastırdı, başka isyanları da bastıran²⁷ I. Dareios yedi yıl süren iç savaşlar sonucunda on yedi savaşı kazanarak ülkesinde iç huzuru ve istikrarı sağladı.²⁸ Çok büyük bir alana sahip olan imparatorluk her yerinin merkezden yönetilmesini zorunlu kılıyordu. Bu sebepten dolayı imparatorluk arazisi büyük idarelere ayrıldı. Bu araziler mülki ve askeri olmak üzere 24 satraplıktan oluşuyordu. (Bazı kaynaklarda satraplıkların 20 ile 33 arasında değiştiğini

¹⁹ Herodot, a.g.e.,2006, s.88.

²⁰ Herodot, a.g.e.,2006, s.91.

²¹ Herodot, a.g.e.,2006, s.94.

²² Mansel A. M., Ege ve Yunan Tarihi, 2014, s.265-266.

²³ Günaltay M.Ş., İran Tarihi-1. Cilt, 1948, s.146.

²⁴ Günaltay M. Ş., a.g.e. 1948, s.149.

²⁵ Herodot, a.g.e.,2006, s.215.

²⁶ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, s.266 .

²⁷ Herodot, a.g.e.,2006, s.234.

²⁸ Taşkın E.- Eski Anadolu tarihinde Persler, 1992, s.57.

söylemektedir. Herodotos 20, Persepolis yazıtları 24, Nakş-i Rüstem 28 son zamanlara doğru satraplık sayılı 3'ü bulduğunu yazıtlardan görüyoruz)²⁹.

İskitya Seferi

I. Dareios da bütün dünyaya egemen bir imparatorluk kurmak istiyordu. Fakat Yunanistan bu yolda önüne çıkan bir tehditti ve imparatorluk içinde bulunan Helen kökenli milletler imparatorluk için devamlı sorun çıkarma ihtimali vardı. Ayrıca boğazlardan gelebilecek bir tehlikenin de bir an önce çözülmesi gereken sorun olduğunu biliyordu. Yunan ana karasına gitmek için iki yol vardı bunlardan biri deniz yolu ile gitmek, diğeri de Trakya üzerinden geçmekti. En kısa yolun deniz yolu olduğu kesindi fakat bu kadar büyük bir gemi floşunun oluşması ve yolda yapılacak saldırılar ordunun diğer yolu tercih etmesinin daha güvenli olacağını gösteriyordu. Ama bu yol üzerinde bulunan İskit sorununun çözülmesi gerekiyordu. Yunanistan'dan önce İskit üzerine yapılacak bir sefer ile bu sorunu çözmek istedi³⁰.

I. Dareios gerekli ön bilgileri topladıktan sonra 700 bin bazı kaynaklarda da 800 bin kişilik bir ordu ile MÖ 512 de Anadolu'yu aşarak İstanbul Boğazı'na geldi. Daha önceden verilen emir üzerine burada Anadolu da bulunana Yunan siteleri tarafından sağlanan gemilerle bir köprü yapıldı ve ordu İstanbul Boğazı'nı gerek Trakya içlerine yöneldi³¹. Dareios donanmanın kara ordusunu karşılama için Karadeniz'e çıkmasını ve Tuna nehrinin azına gitmesini emretti. Ordusu ve Dareios Tuna nehrine vardığında sallardan yapılmış bir köprü üzerinden nehrin karşısına geçti. Bu köprü'nün altmış günlüğüne korunması içinde İyonyalılar dan oluşan bir müfreze bırakarak İskitleri aramaya başladılar³². İskitler Perslerin geleceğini duyduklarından dolayı tüm tarlaları yakmış, su kuyularını doldurulmuş, perslere yiyecek ve içecek bırakmayarak geriye çekilmişlerdir. Ordusu ile iki ay boyunca İskitleri aramışsalar da bulamamışlardır. Lojistik olarak bölgeden faydalanamayan Persler daha ileriye gitmenin faydasız olduğunu düşünerek çekilmeye karar verdi. Pers kralı ordusu ile birlikte Tuna'yı geçerek sefere son verdi. Burada 80 bin kişilik bir ordu bırakarak geri kalan askerleri ile İran topraklarına geri döndü. I. Dareios İskitleri bulamamış olsa bile Trakya ve Makedonya'yı topraklarına katmış oldu³³.

İonia Kent Devletlerinin Ayaklanması (İyonya Ayaklanması)

Pers kralı I. Dareios İskit seferinden sonra Trakya ve Karadeniz'in batı kıyılarında egemen olması üzerine boğazlarında kontrolünü eline aldı. Yunanistan ve Batı Anadolu'da ki kent devletlerinin ticaretine sekteye uğramıştı. Karadeniz'de adeta deniz imparatorluğu kurmuş olan Miletos'un ve Karadeniz'den gelen buğday sevkiyatı sıkıntıya girmişti. Ayrıca Yunan şehirlerinin siyasal bağımsızlıklarını kaybetmesi ve bunun yerine tiranlık ile yönetilmeleri hoşnutsuzluk yaratmakta idi. Hem ağır vergiler ile uğraşan halk Fenikelilerinde bölgede rekabete girmesi ile her bir yanda zor duruma düştüler³⁴.

Egede bu sorunlar baş gösterdiği sıralarda Miletos'un başında bulunan Pers yanlısı Histiaios kent dışına çıktığı bir sırada yerine vekalet etmesi için damadı Aristagoras'ı bıraktı. Demokrasi yanlıları Naksos adasında bir ayaklanma başlatmışlardır. Bu ayaklanmasının bastırılması için Miletos tiranlığına bakan Aristagoras, Sardes satrapı Artaphernes'i ikna ederek MÖ 499 da Naksos adasına bir donanma göndermesini sağladı. Fakat düzenlenen sefer başarısız olunca Perslerin kendisini cezalandırmasından korkan Aristagoras Miletos'ta bağımsızlığını ilan etti. Tiranlıktan çıkarak birer demokrasi savunucusu gibi gözükersen diğeri tiranlara da savaş açtı. Pers

²⁹Taşkın E.,a.g.e., 1992, s.57.

³⁰ Günaltay M. Ş., a.g.e. 1948, s.175.

³¹ Günaltay M. Ş., a.g.e. 1948, s.330,331.

³² Taşkın E.- a.g.e., 1992, s.58.

³³ Günaltay M. Ş., a.g.e 1948 s 179.

³⁴ Tekin O., a.g.e, 2014,s 100.

egemenliğinden sıkılan ve kurtulmak isteyen halklar için kendisini bir kurtuluş yolu gibi göstererek isyanına destek buldu. Böylece İonya bölgesindeki bazı kentlere Perslere karşı isyana kalkıştılar. Aynı yıl içerisinde Sardis'i yakıp yıktılar.³⁵ Aristagoras kendisine yardım sağlamak üzere Yunanistan'a gitti. Eski Tiran Hippias'ın tekrar geri dönmesinden ve Perslerin Trakya'dan çıkarılmasında kendileri için fayda gören Atina ve Eretria gemi göndererek yardımda bulundu. İlk başlarda başarılı olan Aristagoras ve isyancılar Pers ordusu harekete geçince Ephesos'a kadar geri çekildiler. MÖ 498 de Pers donanması Kıbrıs üzerine yöneldikten sonra Anadolu'ya geçtiler³⁶. MÖ 497 de Marmara bölgesi ile Aiolya yı ele geçirildiğini gören Aristagoras ümitsizliğe kapılarak Trakya ya kaçtı. Burada Trakyalılar tarafından öldürüldü³⁷. Persler güçlü bir ordu ile savaşa hazırlandığını gören İonya siteleri 353 gemilik bir donanma topladılar. Ancak pers donanması 600 gemiden oluşuyordu.³⁸M.Ö. 495 senesinde karadan ve denizden kuşatılan Miletos MÖ 494 yılında teslim oldu. Pers ordusu Miletos kentini ve Didima'daki Apollon tapınağını yağmaladılar. Miletos halkının çoğunu öldürdükten sonra geriye kalanlarını Dicle Nehri boyuna sürgüne gönderdiler. Bu olaylara kadar bağımsızlığını korumuş olan Sisam ve Midilli adaları da Pers istilasına uğradılar. MÖ 493 yılında İonya ayaklanması tamamen batırılarak sükûnet sağlanmıştı³⁹. Pers kralı I. Dareios bu ayaklanma olayına destek veren Atina'ya karşı büyük bir öfke duymakta idi. Hatta Herodotos'un aktarımına göre masaya her oturduğunda hizmetçisine üç kez “*Efendimiz Atinalıları unutmayınız*” diye seslenmeleri emrettiği söylenir.⁴⁰

Pers – Yunan Savaşları

Pers kralı I. Dareios Anadolu'da huzurun ancak Yunanistan'ın fethi ile çözüleceğini iyi biliyordu. Bu sebepten dolayı Yunanistan ile Anadolu'nun bağıni koparmak gerekiyordu. Bununda İonya kentlerinin deniz ticaretinde vazgeçmesi ile olacaktı ya da Yunanistan'ında Pers İmparatorluğuna katmak ile olacaktı. İonya ayaklanmasından iki yıl sonra MÖ 492 de Mardonios komutasındaki Pers ordusu Trakya ya geçerek bir sefer yaptı ve burada Pers egemenliğini güçlendirdi. Halen Persler için sorun olan Yunanistan yerinde duruyordu. MÖ 491 de Pers elçileri Yunanistan'dan Pers egemenliğini kabul ettiklerinin kanıtı olarak toprak ve su istediler. Atinalılar buna şiddetle karşılık verince savaş artık kaçınılmaz oldu.

Bu nedenle MÖ 490 yılında Datis ve Artaphernes komutasındaki Pers donanması Ege denizini aşarak Yunanistan'a ayakbastılar⁴¹. Evboia adasına çıkartma yaptılar. Burada İonya isyanına gemi gönderen Eretria kentini ele geçirdiler ve yakıp yıktılar. Halkını da Susa'ya sürgüne gönderdiler. Artık sıra 20 gemi ile isyana yardım eden Atina'daydı⁴².

Maraton Savaşı

Pers ordusu MÖ 490 yılında ki seferinin bir sonraki ayağını olarak Atinalılara hadlerini bildirmek ve İonya ayaklanması sırasında Sardis'e verdikleri zararın intikamını almak istiyorlardı. Pers ordusuna sürgünde olan Yunanlı yönetici Hippias rehberlik ediyordu. Attika bölgesinin doğusunda Yunanistan'a 30 km. uzaktaki Maraton körfezine çıkartma yapıldı. Atinalılar Sparta dan yardım istedi fakat gelmeyeceği anlaşılınca kendi savunma hattını oluşturmak için Atina kentinin dışında bir yer olması kararlaştırıldı. Yunan ordularının başında Miltiades bulunuyordu. Maraton ovasında 10,000 kişilik bir ordu ile Perslere karşı taarruza geçti. Önce kanatlardan sonrada merkezde düşmanı yendi. Yenilgiye rağmen Persler düzenli bir şekilde geri çekilmeyi başardı. Gemilerine binen

³⁵ Tekin O., a.g.e, 2014, s.101

³⁶ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, s.280

³⁷ Herodot, a.g.e.,2006, s.441

³⁸ Herodot, a.g.e.,2006, s.445

³⁹ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, S.281

⁴⁰ Herodot, a.g.e.,2006 .s.435

⁴¹ Tekin O., a.g.e, 2014, s101-102

⁴² Taşkın E. a.g.e., 1992, s.65

Pers ordusu Sunion burnundan dolaşarak Faleron koyuna çıkartma yapmak istediye de zamanında buraya gelen Atina ordusu buna izin vermedi. Böylelikle Yunanistan 10 yıl için Pers saldırılarına maruz kalmadı⁴³.

Bu savaşta Atinalılar Pheidippidis isimli bir atleti Sparta'ya göndererek yardım istemişlerdi. Bu sırada Spartalılar dinsel bir kutlama yaptıklarını bitmesinin ardından yardım göndereceklerin sözünün vermişlerdi⁴⁴. Bu atlet ve koşusu ile ilgili başka bir anlatımda da Atinalı Pheidippidis Perslere karşı savaşın kazanıldığını müjdelemek için Atina ya kadar 40 km yolu durmadan koştuğunu ve zaferi kazandıklarını söyledikten sonra öldüğü söylenir. Hangi hikâyenin doğru olduğu tartışılrsa da bu zafer ile Yunanlıların barbarlara karşı kazandığı özgürlüğü simgelemektedir⁴⁵.

Persler Yunanistan'a yapacakları yeni seferin hazırlıkları ile uğraşırken ülke içinde baş gösteren ayaklanmalar ile de uğraşıyorlardı. Maraton Savaşının kaybı Mısır halkında bir cesaret ve özgürlük mücadelesinin ateşlemiştir. M.Ö. 486 da Pers Garnizonunu kovma girişiminde bulundular.⁴⁶ I. Dareios bu isyanlara rağmen yeni Yunanistan seferi için hazırlıklara devam ettiği sırada M.Ö. 486 yılında vefat etti. Yerine oğlu Kserkeses geçti. Kserkeses (MÖ 486-465) tahta oturup oturmaz Mısır da devam eden ayaklanmaları bastırdı⁴⁷.

Kserkeses MÖ 483 yılından beri Yunanistan seferine hazırlanmakta idi. Amacı sadece birkaç Yunan kentini değil, Maraton yenilgisi ve Sparta ile Atina arasında meydana gelen dayanışma tüm Yunanistan'ın ele geçirilmesini gerekli kılıyordu. Yunanistan seferi için hazırlanan savaş planında kara ve donanma beraber hareket edeceklerdi.

Artemisionve Thermopylai Savaşları

Maraton Zaferinden sonra politik sebeplerden dolayı iktidardan indirilen Miltiades'in yerine Themistokles geçmiş, bunun çabaları ile güçlü bir donanma meydana getirilmişti⁴⁸.

Perslerin Yunanistan işgal planında orduların Asya'dan Avrupa'ya geçebilmesi için gemilerle iki büyük köprü kuruldu. Trakya'dan Yunanistan'a giden yol üzerinde büyük tahıl ambarları kurdu. Irmaklar üzerine köprüler yapıldı yollar tamir edildi. Yunan tarihi geleneği milyonluk bir pers ordusundan bahsetse de Persler 100-150 bin kişilik kara ordusu ile 1200 adet geminin bulunduğu bir donamayla sahipti⁴⁹.

Persliler Atina ve Sparta'ya elçilere göndererek "Toprak ve Su" istediler, ama yine olumsuz cevap aldılar. Ayrıca bölgede bir Hellen Birliğinde kurulduğunu duyunca savaşın en kısa zamanda yapılması kararlaştırıldı. Maraton savaşından on yıl sonra Kserkes komutasındaki Pers ordusu ilkbaharda Sardes'den çıkarak Çanakkale Boğazı'nı geçti. Trakya ve Makedonya üzerinde bu günkü Selanik dolaylarındaki Terma'ya geldiler ve Tesalya ya girmek için hazırlıkları tamamladılar. Birleşik Yunan kuvvetleri karar değiştirerek Termopylai çekilerek burada bir savunma hattı kurmayı planladılar. Persler hiçbir karşı koyma olmadan Teselya'ya girdiler ve bu geniş ovalık yer piyadeler ile süvariler için mükemmel bir üs olmuştu⁵⁰.

Dar bir geçit olan Termopylai Teselya ile Orta Yunanistan arasında küçük bir askeri yoldur. Bu geçitte paralel birde sur bulunmaktadır. Bu geçidi Sparta kralı Leonidas ve komutasında 300 Sparta askeri, 4000 kader Peleponesli ve 3000 kadar da çeşitli Yunan askeri bulunmakta idi. Ayrıca 120 tane Atina gemisi bulunan 270 gemilik bir donamamda Artemision açıklarında demirlemişti. Yunanlılar ile Persler ilk etapta denizde savaşa

⁴³ Mansel A. M., a.g.e., 2014, s.287.

⁴⁴ Tekin O., a.g.e, 2014, s.102.

⁴⁵ Tekin O., a.g.e, 2014, s.102.

⁴⁶ Günaltay M. Ş., a.g.e 1948 s.189.

⁴⁷ Herodot, a.g.e.,2006. S.508,511.

⁴⁸ Tekin O., a.g.e, 2014, s102.

⁴⁹ Mansel A. M., a.g.e., 2014, s 293.

⁵⁰ Günaltay M. Ş., a.g.e. 1948,s 196.

tutuştular. Yunanlılar kendilerinden kat ve kat üstün olan Pers donaması ile çetin bir savaşa girdiler. Perslere ağır kayıplar verdirdiler ama bu savaşın kesin bir kazananı olmadı. Persler geçidin arkasına çıkartma yapılamadığı için karadan geçidi zorlamaya başladılar⁵¹. Üç gün süren Termopylai geçidi savaşı Efiates isimli bir hainin yol göstermesi ile geçidin arkasına Pers askerlerini geçirmesi savaşının seyrini değiştirmiştir. Leonidas ve adamları burada öldürülmüş, geçit açılarak Pers ordusunun ilerlemesi için hiçbir engel kalmamıştır⁵². Persler Orta Yunanistan'ı işgal etmeye başladılar. Atina Persler tarafından yakılıp yıkıldı. Şehrin savunmasının imkânsız olduğu anlaşılınca halk Salamis ve Aigina'ya gitti. Persler Sardes'in intikamını alırcasına tüm Atina'yı ve akropol tepesini yakıp yıktılar. Kenti savunanların tamamını öldürdüler⁵³.

Salamis Deniz Savaşı

Yunan ve Pers orduları arasındaki Artemision deniz ve Termopilai kara savaşlarından sonra Evboia'nın kuzeyinde artık tutunma imkanı bulunmayan Yunan donanma kuvvetleri, geriye çekilerek Pire'nin ilerisinde, Attika ile Salamis adası arasındaki dar boğaza girerek bu adanın Ambelaki adını taşıyan koyunda demir atmıştı. Müttefik donaması Aigina, Pelepones ve Kiklad adalarından gelen gemilerle birlikte yaklaşık 300 gemiye ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu gemiler dar boğazda; sol kanatta Atinalılar, sağ kanatta Aiginalılar olacak şekilde yer almışlardı. Pers donanması ise kayıplarının ardından 600- 700 gemisi bulunuyordu. Yunan donanmasının nerede Pers donanması ile karşılaşacağı ve savaşın nerede yapılacağı ile ilgili kararsızlıklar Termistokles'in ikna etmesi sonucunda; Salamis koyu gibi stratejik öneme sahip bir koy terkedilirse açık denizde kendilerinden sayıca üstün olan ve kendi gemilerinden daha büyük gemilere sahip olan Pers donanmasının kendilerini yenerek savaşın kaybedileceğini fakat bu savaşın Salamis koyunda olursa Pers donanması son derece dar olan bu koyda yeterince manevra yapamayacağından yenilecekti. Bu savaşa bizzat tanıklık eden tragedya yazarı Aishilos'un da doğruladığı gibi, Termistokles Perslerle savaşmak için bir adamını gizlice Pers kralına gönderdi. Bu adam Yunan ordusunun kaçmak üzere olduğunu, aralarında dayanışma bulunmadığını, ufak bir olayın bunları yok edebileceğini söyleyerek saldırıya geçmelerini tavsiye etti. Pers kralı Kserkses, bu habare inandığından mıdır yoksa İstmos saldırmadan Yunan donanmasının sağlam kalmasının istememesinden midir veya kış gelmeden kesin bir zafer elde etmek istemesinden gemilerini Salamis koyundan geçirmeye karar verdi. MÖ 480 senesinin 27 Eylül gecesi Pers donanması koya girdi. Salamis Koyunun girişinde bulunan Psittalei adasının işgal ettiler. Attika kıyıları önünde yayvan bir yarımada şeklinde savaş düzenine girdi. Sağ kanatta Fenikeliler, sol kanatta İyonyalılar bulunuyordu. Ayrıca Persliler Yunanlıların geri çekilme yolunu kesmek amacıyla Salamis'in güneyine bir filo gönderdi. 28 Eylül günü Salamis Deniz Savaşı başlamış oldu. İlk taarruz Perslerden geldi. Yunan gemileri Perslerin sağ kanadındaki Fenike gemilerine yandan saldırarak Pers saflarına girmeyi başardılar. Ağır olan Pers gemileri birbiri üzerine düşmeye ve hareket edememeye başlayınca büyük bir kargaşa baş gösterdi. Manevra kabiliyeti yüksek olan Yunan gemileri Pers gemilerine saldırarak büyük kayıplar vermelerini sağladı. Tamamen yok olmamak için donanma koyu terk etti. Böylelikle 12 saat içinde Yunanlılar büyük bir zafer kazandılar. Aigaleos sırtlarında savaşı seyreden Kserkses Yunan topraklarını terk etti ve kışı geçirmek için Sardes'e gitti. Mardonios komutasındaki Pers ordusu kışı geçirmek için geri çekilerek Teselya'ya gitti. Bir yıl sonrada hareke geçmek için ordugahını Teselya'ya kurdu⁵⁴.

Salamis Deniz Savaşının sonuçlarından Yunanlılar yeterince faydalanamamıştır. Perslerin dönüş yollarını

⁵¹ Herodot, a.g.e.,2006, s.519.

⁵² Günaltay M. Ş., a.g.e 1948,s 196.

⁵³ Herodot, a.g.e.,2006, s.36.

⁵⁴ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, s 297-300.

kesmek için veya İyon kentlerinde bir ayaklanma fikrine sıcak bakılmamış bir yıl sonra Yunanistan'ın büyük bir kısmının tekrardan Persler tarafından işgal edilmesine sebep olacaktı⁵⁵.

Plate ve Mikale Savaşları

M.Ö. 479 yılında Mardonios komutasındaki Pers ordusu Orta Yunanistan'a girerek Atina'yı ikinci kez işgal etti. Halk tekrardan adalara kaçmak zorunda kaldı. Pers ordusu Boiotia'ya çekildi. Persler Atinalılara savaşmaktan vazgeçmelerini teklif etti. Atinalılar Sparta'lılardan yardım istediler ve eğer yardım etmez iseler Persler ile anlaşacaklarını bildirmelerinin üzerine, Sparta kralı Pavsanias'ın komutasında bir ordu ile Boiotia ya geldi. Pers ordusu 45000 kadardı. Yunan ordusu ise 30000 kadardı. BU ordu üç kolordundan oluşuyordu Sparta kralının komuta ettiği bu ordunun sağ kanadını Spartalılar, sol kanadını Atinalılar, merkezde ise diğer ittifaka giren Yunanlılar bulunuyordu⁵⁶.

Savaşın başlamışından sonra on birinci gün Pavsanias Pers süvarilerini akınlarını önlemek için ve bazı geçitleri elde etmek amacıyla Plataiai'ya doğru geri çekilerek ordusunun çephesini dağa doğru çevirince diğer birliklerde kargaşa oluştu. Mardonios Yunanlıların kaçtığını düşünerek orduyu taruza geçirdi. Spartalılar tarafından durdurulan Pers ordusu güç duruma düştü. Spartalılar merkeze hücum ederek 1000 kadar seçkin süvarinin başında bulunan Mardonios'u öldürdüler. Yunan ordusu başka birlikleri de dağıttıktan sonra ordu Spartalılarla tekrardan birleşti. Savaşın sonunda Pers ordusu kuzeye doğru kaçmaya başladı ve kısa sürede de bütün Yunanistan'ı boşattı.⁵⁷ Yunanistan'ı terk eden Persleri takip etmediler. Çünkü o dönemki savaş sanatında kaybeden düşmanı yok edinceye kadar izleme usulü yoktu. Yunan güçleri Pers tehlikesini atlattıktan sonra Tebai üzerine yürüdüler ve burayı ele geçirdiler. Sparta kralı Leotihidas'ın komutasındaki Delos önlerinde bulunan 110 gemilik donanma Plataiai zaferinden sonra doğu yönünde ilerleyerek Sisam önlerinde görüldü. Fakat Pers donanmasının bulamayınca Anadolu kıyılarına yanaştılar. Persler Fenikelilere gemilerini iade ettikten sonra geriye kalan 120 tane gemisini de Samsun dağlarının eteğinde bulunan Mikale mevkiinde karaya çekmişlerdi. Yunanlılar buraya 4000-5000 kişilik bir ordu ile çıkartma yaptılar. Perslerin koruyucu askeri kıtasını yenerek tüm gemileri ateşe verdiler. Yunanlıların bu başarısı üzerine İyonya kentleri ayaklandılar ve Pers taraftarı yöneticileri devirerek Pers garnizonlarını kovalayarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu olaydan sonra Yunan donanması Pers ordusunun yolunu kesmek için Çanakkale Boğazına ulaştığında buradaki köprülerin yerinde olmadığını gördü ve Yunanistan'a geri döndü⁵⁸.

Dünya ve Anadolu tarihi içinde önemli bir yer tutan Perslerin tarih sahnesine çıkmasını ve yayılma politikalarını inceleyerek bir dünya imparatorluğu kurmak için giriştikleri seferlerin Anadolu coğrafyasından, Yunanistan ana karasına olan seferlerine değindik. Yayılmacı politikasının ve güçlü ordusu ile yapmış olduğu başarı seferlerini Plataiai ve Mikale savaşlarında yenilgiye uğraması ile tersine döndüğünü, batı istikametine yapılan seferlerini kesildiğini ve savaşın Anadolu'ya taşındığını, Perslerin Yunanlılara değil, Yunanlıların Perslere taarruza başladığını ve bu taarruzların 5. yüzyılın ortalarına kadar sürdüğüne değindik.

⁵⁵ Mansel A. M.,a.g.e., 2014,s. 301.

⁵⁶ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, s.302.

⁵⁷ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, s.303.

⁵⁸ Mansel A. M.,a.g.e., 2014, s.304-306.

KAYNAKÇA

Arslan Y., (2010), "Perslerin Yönetim Politikası", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Günaltay M. Ş., (1948), İran Tarihi (I. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Herodot, (2006), "Tarih", (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Mansel A. M., (2014), Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İplikçioğlu B., (1994), Eskiçağ Tarihinin Anahatları, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

İren K., Karaöz Ç., Kasar Ö., (2017), Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul.

Kılıç S. Ö., (2011), Pers Hakimiyeti Altında Batı Anadolu (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sevin V., (2003), Anadolu Arkeolojisi, Der Yayınları, İstanbul.

Tekin O., (2014), Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul.